

Kringla Heimsins

Hans Jacob Orning,
Frans-Arne Stylegar,
Christine Amadou, Thomas
Reinertsen Berg, Harald
Bøckman, Gunnhild Røthe
og Tore Linné Eriksen tar oss
mandager tilbake i historien.

ETTER FRIGJØRINGEN

Afrikas sønner

Mange slavegjorte afrikanere på kolonimaktas side under frigjøringskrigen i USA fikk lov til å slå seg ned i Storbritannia. De fleste av dem endte i slummen i London, mens Olaudah Equiano brukte sin utdanning til å skrive, holde foredrag og starte organisasjonen «Sons of Africa». Han hjalp også fattige afrikanere med å reise videre til Vest-Afrika, til Sierra Leone, som var britisk koloni fra 1792.

ANNO

1789

1789 var ikke bare året for den franske revolusjonen. På samme tid kom det i London ut ei bok som vakte stor oppmerksomhet både på grunn av sitt innhold, sitt litterære språk og forfatterens historie som slavegjort afrikaner, nå bosatt i London. «The interesting narrative of the life of Olaudah Equiano or Gustavus Vassa, written by himself» blei trykt i store opplag og oversatt til mange språk, deriblant tysk, fransk og russisk. Det var den første sjøbiografien skrevet av en tidligere slave og leses fortsatt som et enestående tidsdokument. Boka kommer stadig i nye utgaver med forskningsbaserte innledninger. I tillegg har historien om Equiano og hans kamp mot slavehandelen blitt fortalt i to fylldige biografier, James Walvin: «An African's life. The life and times of Olaudah Equiano» (2000) og Vincent Carretta: «Olaudah Equiano. The African self-made man» (2022).

AD FONTES

«Det enorme blodbadet og de mordene som ble begått av briter som står bak

slaveriet, ledsages av en svært sjokkerende, særegen og nesten uhørt forestilling, ifølge gjerningsmenneskenes egen oppfatning; de anser dem enten som sin egen eiendom, som de kan gjøre med som de vil — i liv eller død; eller at det å ta livet av en svart mann ikke teller mer enn å ta livet av et dyr.» Ottobah Cuguano, tidligere slave fra et annet skip, skriver om Zong-massakren i 1783 i sitt kampskrift mot slaveriet: «Thoughts and sentiments» (1787)

SLAVEHANDELEN

Det som skjedde om bord på slaveskipet «The Zong», ble et symbol i kampen mot slavehandelen. Det var ikke uten grunn.

Mennesker eller varer?

Det er i alt registrert rundt 35.000 reiser med 12–13 millioner slavegjorte afrikanere over Atlanterhavet.

Men ikke noe slaveskip har fått så stor oppmerksomhet som det som bærer navnet «Zorg» eller «Zong».

Sjøl om det lå tett med slavefort langs den vestafrikanske kysten, kunne ingen måle seg med Storbritannia. I krigstider blei deres flåte også supplert med kapring av skip fra andre nasjoner. I protest mot at Nederland sto på opprørernes side under den nordamerikanske frigjøringskrigen, beslagla britiske styrker i februar 1781 et nederlandsk skip rett utafor Accra i dagens Ghana, som blei gitt navnet «Zong». (I nyere litteratur omtales det også som «Zorg».) Det blei deretter solgt til et britiske konsern med Liverpool-kjøpmannen William Gregson i spissen, som hadde drevet slavehandel i mer enn 30 år. Liverpool var som by bygd på slavehandel og skipsbygging, og Gregson hadde sjøl vært borgmester.

Dobbelt så fullt

Ved kapringa var det allerede 244 afrikanere om bord, men for å øke profitten blei alle tilgjengelige rom fylt til randen med ytterligere 198, altså 422 i alt. Det var mer enn dobbelt så mange som det vanlige for et skip på samme størrelse. Av ukjente grunner satte eierne inn en skipslege til kaptein, enda Luke Collingwood var helt uten erfaring med ledelse og navigasjon. Målet var Jamaica, som med sine slavebærte plantasjer var britenes mest lønnsomme koloni og en av verdens største sukkereksportører.

Da «Zong» ikke hadde så langt

igen til Karibia, var allerede 62 afrikanere døde på grunn av utmattelse, sjukdom og uhygieniske forhold. Et «svinn» på rundt 15 prosent var ikke så uvanlig. Da vakte det større bekymring at det hadde begynt å lekkke fra tønnene med drikkevann. Det hadde ikke vært noe stort problem om skipet hadde kommet fram som planlagt, men slik gikk det ikke. Da de ikke var så langt fra Jamaica, begikk navigasjonsansvarlig den brøler at han trodde det han så var Saint

Dominique (Haiti). Ettersom denne øya var fransk fiendeland, fortsatte han flere hundre kilometer vestover. I tillegg kom skipet ut for uheldige vind- og strømforhold, slik at det oppsto frykt for at det ikke var nok vann og mat.

Dersom det førte til at mange var underernærte og skropelige ved ankomst, ville det gi lavere pris på Jamaicas slaveauksjoner. For å «løse» dette økonomiske problemet, blei der bestemt at afrikanere – i lenker – skulle kastes over bord, til en sikker drukningsdød. Det ville øke sjansen for at de gjenvlevende fikk nok proviant til å komme fram i akseptabel stand. Dessuten var forsikringsreglene slik at de drastiske handlingene kunne framstilles som et nødvendig tap for å redde livet til mannskapet og den gjenværende del av «lasten». Alternativet ville isteden ha vært at flere døde av sjukdom og sult. På forsikringspråket het dette «naturlig død», og da var det ikke mulig å kreve kompensasjon. I økonomisk forstand var det som ei rasjonell og velkalkulert gjerning å regne.

Massakre ved drukning

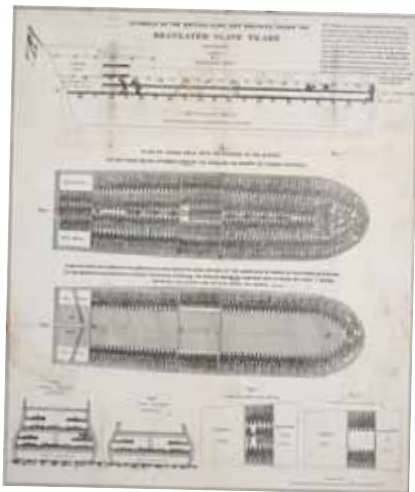
Allerede på kvelden den 29. november blei 54 afrikanere kasta én etter én ut gjennom lugarvinduet. Alle var kvinner og barn, ettersom de

INFERNO: J.M.W. Turners «The Slave Ship» eller «Slavers Throwing overboard the Dead and Dying – Typhoon coming on» (1840) var trolig inspirert av historien om slaveskipet Zong.

KILDE: WIKIMEDIA COMMONS

TRANGT: Tegning av slaveskipet «Brookes». «Zong» hadde nesten dobbelt så mange slaver om bord i forhold til plassen.

forsikringskrav på £ 30 per tapt «enhet». Beløpet baserte seg på gjennomsnittsprisen de ville ha fått ved

hadde lavere markedspris. Dagen etter led 42 menn samme skjebne, etterfulgt av ytterligere 38 til. Ti afrikanere som var vitne til grusomhetene, valgte å begå sjølmord gjennom drukning, slik at tallet på dødsofre gikk opp i over 140. Da «Zong» kom fram til Jamaica 21. desember 1781, nesten tre måneder etter avreise, var det med 208 slavegjorte afrikanere om bord.

Et forsikringssspørsmål

Som så mange andre uhyrligheter under den atlantiske slavehandelen ville Zong-massakren neppe ha blitt kjent utafor de overlevendes rekker om ikke eierne la fram et

salg. Selskapet sa nei og begrunnet det med at skipseierne sjøl var skyld i forsinkelsen, og at rasjonene isteden kunne vært redusert. Men rederiet ville ikke godta denne avgjørelsen og valgte isteden å gå rettens vei. «Gregson v. Gibson» kom opp 6. mars 1783, men dreide seg ikke om mord eller medansvar for død. Det var utelukkende et forsikringsteknisk anliggende. Kaptein Luke Collingwood hadde i mellomtida dødd, og det eneste vitnet var hans nestkommanderende. Fordi skipsloggen og dagbøker hadde forsvunnet på beilelig vis, sto han fritt til å si det han ville. Ingen kom på tanken å høre vitnemål fra afri-

kanere, som var spredt rundt om Jamaica.

Et symbol

Landets øverste dommer, lord Mansfield, ga rederiet medhold i at deres handling i juridisk forstand måtte oppfattes som helt nødvendig, det var – med hans egne ord – ikke annerledes enn å kaste over bord hester eller annen last. Men da det seinere kom fram at det hadde vært et kraftig regn med tilsvarende vanntilførsel før de siste 38 ble drept, tillot lord Mansfield ei ny høring to måneder seinere. Men nå hadde «Zong» fått så mye negativ oppmerksomhet at eierne ikke så seg tjent med å gå videre. De tjente dessuten raskt inn tapet ved å fortsette som en av hovedaktørene i britisk slavehandel fram til forbudet i 1807. Fram til forbudet sto Gregson-dynastiet aleine for transport av rundt 60.000 slavegjorte afrikanere. Det var også en trøst at domstolene ikke interesserte seg for å stille eierne til ansvar for massebord.

Zong-massakren blei et symbol i kampen mot slavehandel og har vært utgangspunktet for omfattende historieforskning. Den nyeste av flere bøker er Siddhart Kara: «The Zong. A tale of greed, murder and the abolition of slavery» (2025).

Tore Linné Eriksen
Historiker, faglitterær forfatter og professor emeritus i utviklingsstudier, Oslomet
toreeri@oslomet.no

SLAVEHANDELEN

I dag ville han blitt kalt en influenser.

Hvem var Olaudah Equiano?

O laudah Equiano var den første som gjorde Zong-massakren kjent for et større publikum. Kort etter rettsaka i mars 1783 oppsøkte han slaverimotstanderen Granville Sharp for å få grusomhetene fram i lyset. Det gjorde at Sharp ikke bare var til stede da saka kom opp på nytt i mai, men engasjerte en sekretær til å lage et stenografisk referat som i ettertid er et mye brukt dokument.

Kjøpte seg fri

Olaudah Equiano var den gang kjent som Gustavus Vassa, et slavenavn gitt av en tidligere eier for å ære svenskekongen fra 1500-tallets reformasjon. Etter å ha blitt tatt til fange som barn i det sørlige Nigeria midt på 1740-tallet, blei han transportert til Barbados og solgt videre flere ganger i Karibia og USA. Under en skipskaptein lærte han seg å lese og skrive, lot seg døpe og klarte å kjøpe seg fri med midler fra handelsvirksomhet på si. I 1766 slo han seg ned i London, og som sjømann deltok han blant annet i en arktisk ekspedisjon i retning Nordpolen. I England blei han raskt en forgrunnsfigur i kampen for et forbud mot britisk slavetransport, der han med sine erfaringer og språkkunnskaper skreiv avisinnlegg og dro på foredragsturneer. I dag ville han blitt kalt en influenser, som også fikk innpass i innflytelsesrike kretser. Han var med i foreninger som arbeidet for politisk reformer og bedre kår for arbeiderklassen. I 1789 løfta han Zong-skandalen fram på nytt i sin oppsiktsvekkende og virkningsfulle sjøbiografi (se notis).

Brei opinion

På 1880-tallet vokste de første spirene til en religiøs og humanistisk slaverimotstand fram. William Wilberforce var deres talsperson i Parlamentet, og lenge var det han som spilte hovedrollen i historiebøkene. Men i dag understreker det hvor avhengig han var av aktivister som Granville Sharp, Equiano og andre afrikanere og en brei opinion med tyngdepunkt i den nye middelklassen. Mot seg hadde de en mektig lobby av redere og plantasjeiere, og forbudet mot slavetransport kom ikke på plass før i 1807. Det fikk ikke Equiano oppleve, han døde ti år tidligere.

Tore Linné Eriksen

